

УДК 34:17.037(477)

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1202296>

І.Д. КОПАЙГОРА,

професор Криворізького економічного інституту
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана,
кандидат юридичних наук, м. Кривий Ріг, Україна; e-mail: kopaihora@i.ua;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8864-5617>

І.І. КОПАЙГОРА,

доцент Криворізького економічного інституту
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана,
кандидат юридичних наук, м. Кривий Ріг, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1827-7257>

ПРАВОВИЙ НІГІЛІЗМ В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ, ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ, ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ

I.D. KOPAYGORA,

Professor, Kryvyi Rih Institute of Economics, Vadym Hetman Kyiv National Economic University,
Ph.D. in Law, Kryvyi Rih, Ukraine; e-mail: kopaihora@i.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8864-5617>

I.I. KOPAYGORA,

Associate Professor, Kryvyi Rih Institute of Economics, Vadym Hetman Kyiv National Economic University,
Ph.D. in Law, Kryvyi Rih, Ukraine;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1827-7257>

LEGAL NIHILISM IN UKRAINE: CONCEPT, CAUSES OF THE EMERGENCE, STAGES OF FORMATION

Становлення правової держави в Україні вимагає реального утвердження принципу верховенства права, зміцнення дисципліни, законності та правопорядку в країні, забезпечення прав, свобод та законних інтересів як фізичних, так і юридичних осіб та інших колективних суб'єктів. Дотримання цих принципів покладається на високу свідомість всіх учасників суспільства.

В сучасних умовах розвитку України недотримання цих принципів приймає найрізноманітніші форми: неприйняття певним прошарком суспільства правлячого курсу влади, нових проєвропейських цінностей, незадоволеність, а іноді й вороже відношення до проведених реформ, незадоволення їх проведенням, соціальні протести. Ці неприйняття характерні як до простих людей, так і керівників високого рівня – депутатів усіх рівнів, політичних партій, державних службовців. Таке відношення до принципу верховенства права й отримало назву *нігілізм*, а поведінка, пов'язана з недотриманням норм права – *правовий нігілізм*.

Проблемні питання аналізу цього явища в вітчизняній юридичній науці не знайшли свого ґрун-

товного дослідження. Ця проблематика не тільки не аналізувалася, але навіть і не ставилася. Деякі питання цього явища висвітлювалися у працях О.М. Бандурки, М.І. Панова, М.І. Іншина, В.С. Венедіктова, В.І. Щербини, О.Ф. Скакун та інших авторів. Вперше спроба спеціального дослідження цієї тематики була проведена М.А. Буроносовою, яка у 2007 році у збірнику наукових праць Інституту держави і права імені В.М. Корецького [1, с.137–142] зробила спробу визначення правового нігілізму, його особливостей та етапів становлення. Незважаючи на проведені певні дослідження цієї тематики, залишаються нез'ясованими питання визначення понять «*нігілізм*» і «*правовий нігілізм*», причини появи такого явища, етапи становлення як в історичному розвитку, так і в Україні, зокрема, не запропоновані організаційно-правові способи подолання правового нігілізму. Наведене вище й визначає актуальність проведення цього дослідження. Тому метою статті є визначення поняття правового нігілізму, причин і етапів його становлення, форм прояву правового нігілізму, а також надання авторського бачення

організаційно-правових способів подолання цього явища.

В сучасній літературі України – як науковій так і в публіцистичній – часто вживається термін «правовий нігілізм». На думку авторів публікацій він повністю завоював масову свідомість і дуже негативно впливає на суспільство. Автори робіт, які вживають цей термін, не роблять спроб пояснити, що вони розуміють під цим терміном – не дають визначення цього поняття, не проводять аналіз причин цього явища, суті і можливих шляхів його подолання.

Але, перш ніж аналізувати термін «правовий нігілізм», слід визначити, що таке нігілізм взагалі, а потім зосередитися на його окремих формах.

Термін «нігілізм» майже у всіх довідкових, словникових, наукових виданнях тлумачиться майже однаково. Так, Тлумачний словник української мови 2010 р. під цим терміном вважає, що він походить від латинського слова *nihil* – ніщо, нічого.

«1. Цілковите заперечення всього загально-визнаного; повний скептицизм.

2. Спосіб мислення нігіліста (у 2 значеннях); - ет., - а ч, кл. – е.

1. Людина, що негативно ставиться до всього загально-визнаного. 2. Іст. Представник російської різночинної інтелігенції 60-х років XIX сторіччя, що був прихильником нігілізму» [2, с.377].

Філософський словник 1968 р. визначає нігілізм як позицію повного заперечення, не пов'язаного з жодними позитивними ідеалами [3, с.246]; Словник іноземних слів 1983 р. розуміє нігілізм як повне заперечення всього загально-прийнятого, повний скептицизм [4, с.335]; Радянський енциклопедичний словник 1982 р. визначає нігілізм як заперечення загальноприйнятих цінностей, ідеалів, моральних норм, культури, форм суспільного життя [5, с.883].

Аналіз наведених визначень терміну «нігілізм» показує, що його підґрунтям є заперечення. Але, на нашу думку, поняття «нігілізм» і «заперечення» не є ідентичними. Між ними не можна ставити знак рівності. Не всяке заперечення означає нігілізм, а той, хто заперечує будь-яке суспільне явище, є нігілістом. За обсягом заперечення є ширше терміну нігілізм і повністю поглинає його.

На підставі викладеного можна визначити *нігілізм як повне заперечення загальноприйнятих цінностей, моральних норм, ідеалів, повний скептицизм, пов'язаний з кризовими періодами історичного розвитку суспільства*.

На кожному етапі історичного розвитку суспільства цей термін мав характерне тільки для

цього історичного періоду своє значення, своє тлумачення. Вперше термін «нігілізм» зустрічається в Августина і означав відсутність віри в Бога [5, с.5]. У XII ст. нігілістами називали тих, хто заперечував людську природу Христа та одну з фундаментальних основ християнства – догмат троїчності, зокрема, переданого анафемі Схоласта Петра Ломбардського [6, с.9]. Всіх, хто заперечував догмати церкви, вважали єретиками, а ідеї, які вони пропонували – єрессю. Це були перші спроби використання нігілізму щодо християнської віри. На захист церковних догмат і була впроваджена інквізиція, яка жорстоко придушувала єретичні ідеї. На нашу думку боротьба інквізиції з єрессю призвела до ще одного негативного явища в суспільстві – *корупції* першим проявом якого став *продаж індульгенції*, тобто за певну суму на користь церкви можна було відкупитися не тільки від суду інквізиції, а навіть і від покарання. *Тому заперечення християнської догми і становить перший етап становлення нігілізму*.

Найбільшого поширення, як напрям суспільної думки, нігілізм набув у XIX ст. у працях видатних філософів того часу, таких як Д. Кампер, Ф. Ніцше, П.Ж. Прудон, Г. Фіголь, М. Хайдеггер, М. Штернер, Е. Юнгер, В.Г. Якобі та ін.

У царській Росії, до складу якої входили українські землі, цей термін появився і набув широкого поширення після публікації роману І.С. Тургенева «Отцы и дети» 1868 р. Значний внесок у заперечення теологічного розвитку суспільства зробив вітчизняний вчений С.А. Подолінський, який в роботі «Праця людини і її відношення до розподілу енергії» здійснив «прорив у світовій науці» про розвиток суспільства» [8, с.5]. Тому цей період можна віднести до *другого етапу становлення нігілізму з назвою філософсько-ліберальний*.

Більшовики після захоплення влади в Росії доповнили існуючий нігілізм новими рисами. Вони оголосили державу вищою цінністю. А право шкідливим, тимчасовим, умовним створенням, яке потрібне тільки тому, що воно захищає інтереси панівного класу. Право розглядалося як віджилий інститут, а правова норма мала виключно каральну функцію.

Радянська влада протягом всього свого історичного періоду продовжувала традиції більшовиків. При цьому, не тільки на словах, але і в Конституціях стверджувалося і закріплювалося, що влада належить народу. В той же час вважалося, що народ незрілий, не здатний до самостійного суспільного буття. Постійно стверджувалося, що

державна влада рідна, батьківська, яка повинна здійснювати авторитарне, а якщо буде потрібно, то і примусове керування суспільством. На підставі наведеного ми вважаємо *цей період третім етапом становлення нігілізму як – більшовицько-радянський*.

Але найбільшого розвитку нігілізм набув у період «перебудови» в СРСР і різноманітних революцій уже в незалежній Україні. Він виник на хвилі загального нігілізму, що охопив усю країну, коли багато-чого (якщо не все) переоцінювалося, переосмислювалось й відкидалось. Нігілізм у ті часи супроводжувався такими явищами, як нестримана самокритика, розвінчання і осміювання попереднього досвіду, культурно-історичних традицій і звичок, змалювання минулого тільки у чорних фарбах. Все це формувало у людей комплекс неповноцінності, синдром провини за минуле, звинувачення «попередників». Наведені обставини дають нам підстави вважати цей період *четвертим етапом становлення нігілізму як – період перебудови*.

Сьогоднішній нігілізм в Україні виражається в різних іпостасях – заперечення певними силами і населенням курсу реформ, несприйняття нових форм життя, соціальні протести, популізм, кон'юнктура, демагогія. Ці негативні явища доповнюються новими – зростанням злочинності, бандитизмом, рекетом. У цих умовах еволюція уже мало кого влаштовує – тільки «революція», хоча план по революціям, як визначив один з публіцистів, Україною не тільки виконаний, а й вже давно перевиконаний.

Нігілізм багатолікий, витончений і підступний. Він здатний швидко мімікрувати, змінюватися, пристосовуватися до певних обставин. Існує багато форм і сторін його конкретного прояву. Ми не будемо перераховувати ці форми. Зупинимось лише на формі, яка визначає тему нашого дослідження, що називається *правовим нігілізмом*.

Правовий нігілізм – це один з напрямків суспільно-політичної думки, яка заперечує соціальну й особисту цінність права, вважає його найменш сучасним способом регулювання суспільних відносин. Суть його – в загальному негативно заперечувальному, неповажному відношенню до права взагалі і, зокрема, до Законів, інших нормативних актів і до встановленого правопорядку.

Але одним із головних моментів тут виступає гордовито-зневажливе, поблажливо-скептичне сприйняття права, оцінка його не як базової основоположної ідеї, а як другорядного явища в загальній шкалі людських цінностей, що, в свою

чергу, характеризує ступінь цивілізованості суспільства, стан його духу, соціальних почуттів, звичок. Відношення може бути й індивідуальним (байдужим), що теж характеризує не розвиненість правової свідомості людей.

Проявам правового нігілізму сприяє й недостатня діяльність держави, громадських організацій і окремих громадян, яка проявляється у таких формах: 1) пряме порушення законів і інших нормативних актів (навмисно чи з необережності). Такі порушення є найбільш масовими і тягнуть за собою різноманітні форми юридичної відповідальності – кримінальну, адміністративну, цивільну, дисциплінарну. Найтяжчою формою є кримінальна, так як вона заподіює найбільшу шкоду суспільству, фізичну, матеріальну і моральну; 2) масове недотримання юридичних приписів громадянами, юридичними особами, державними і громадськими організаціями. Всі вони діють за своїми правилами, які спрямовані на те, щоб обійти закон, використати його в своїх особистих інтересах. Невиконання законів – ознака безсилля влади; 3) видання нормативних актів, які протирічать один одному, або взаємовиключних нормативних актів, які нейтралізують один одного. Часто підзаконні акти становляться «надзаконними», які фактично знищують основний Закон. Прикладом такої «законотворчості» є Закон України «Про податки». Цей Закон має всього 18 статей, але міністерства і відомства на виконання цього Закону видали більше 400 інструкцій, роз'яснень, листів, вказівок, які фактично ліквідували Закон; 4) пряма підміна законності політичними, ідеологічними, економічними або місцевими потребами. До цього часу існує «телефонне», «мегафонне» право; діє й «право сильного» або «верхнього», «рекети» і «явочне право» які підривають віру людей в право, справедливість; 5) конфронтація гілок влади всіх рівнів; 6) порушення або недотримання прав людини, особливо таких, як право на життя, гідність, честь, майно, безпеку. Недостатній захист прав людини підриває віру в Закон, у здатність держави забезпечити порядок у суспільстві. Це штовхає людей на пошук незаконних способів захисту своїх прав шляхом самосуду, лінчування. Приклади таких заходів уже мали місце в Дніпропетровському апеляційному суді, Нікопольському місцевому суді і в Саксаганському районному суді міста Кривого Рогу.

Аналізуючи правовий нігілізм, слід враховувати, що це явище слід розглядати як сукупність двох взаємопов'язаних і взаємозалежних сторін:

1) заперечення державою права як свого самообмеження і 2) несприйняття народом нав'язаних йому правових норм і неповагу до них. Нехтування цими складовими тільки посилюють загальну недовіру в право, в здатність держави ефективно вирішувати питання, що їх ставить суспільне життя і штовхає на радикальні заходи для виходу з важкого становища.

Аналіз правового нігілізму як соціального і систематичного явища дозволяє визначити його причини, запропонувати заходи для профілактики і зменшення його негативного впливу на державу і суспільство.

Так, у літературі [9, с.122] на підставі узагальнення різноманітних джерел наводяться основні причини правового нігілізму. Це, зокрема: 1) історичні коріння, які є природним наслідком самодержавства в царській Росії, багатовікового кріпосництва, що позбавляв людей прав і свобод, репресивного законодавства та недосконалого правосуддя; 2) теорія і практика розуміння диктатури пролетаріату як влади, яка не пов'язана і необмежена законами; 3) правову систему, в якій панували адміністративно-командні методи, таємні і напівтаємні підзаконні нормативні акти, а конституції в їх багато численних варіантах і малочислені демократичні закони – які тільки декларували права і свободи особи, принижували роль суду і права; 4) кількісне й якісне корегування правової системи минулого в перехідний період, криза законності і нерегульований механізм запровадження в дію законів та інших нормативних актів, затягування процесу здійснення реформ й особливо судової і правоохоронної системи. Прихильником наведених причин правового нігілізму виступає і М.А. Бурдоносова [1, с.139].

Підтримуючи таку класифікацію основних причин правового нігілізму, ми вважаємо її неповною, оскільки вони не вказують на особливість правового нігілізму в теперішній Україні. На нашу думку слід додати ще одну причину, головну для держави і суспільства України. Такою причиною ми вважаємо: 5) відсутність політичної волі правлячої верхівки України активно протистояти правовому нігілізму і корупції, а також невміння влади думати й діяти по-державницькому.

Свідченням таких висновків є розгул і значний зріст злочинності проти власності, зухвалі злочини на транспорті, злочини зі зброєю, вибухівкою, які посягають не тільки на державу, а навіть на національну безпеку. В цих умовах особливого розвитку набув правовий нігілізм серед молоді. Це обумовлено тим, що в сучасному українському суспільстві знаходять широ-

ке відображення такі небажані негативні форми правового нігілізму, як молодіжний екстремізм, злочинність як у підлітковому, так і молодіжному середовищі. Такі негативні дії носять велику шкоду як самій державі, так і українському суспільству, затримують їх розвиток.

У 2017 році нами проведено соціологічне дослідження серед молоді Кривого Рогу, яка навчається в школах, коледжах, вищих навчальних закладах, та яке показало, що більше 53 % молоді не вірять у Закони, норми моралі і готові до скоєння злочинів. Це свідчить, що молодь не поважає Закони своєї держави, не боїться їх порушувати і, на нашу думку, не усвідомлює всіх юридичних і соціальних наслідків. Тому вже зараз потрібно звернути увагу і проявити активні дії з боку держави і суспільства, спрямовані на попередження й запобігання негативних дій з боку молоді.

Але правовий нігілізм молоді не виникає сам по собі. На нашу думку, він пов'язаний зі станом молоді в суспільстві. З одного боку молодь є важливим стратегічним ресурсом суспільства і здатна здійснити перетворення в економічному і соціальному напрямку, визначити активну роль руху суспільства. З іншого боку – українська молодь поставлена перед необхідністю раннього вибору свого життєвого шляху, поспішає попастися в поле зору потенційних працедавців, щоб після отримання освіти мати цікаву, престижну, високооплачувану роботу. Проте, разом із цим молодь втрачає головне в життєвому формуванні – ігнорується виховання й ціннісне орієнтування. В цьому випадку молоді люди ігнорують багато політичних, правових, моральних норм і цінності суспільства.

Поширенню правового нігілізму серед молоді сприяє й недостатнє правове виховання. В останні роки це знайшло своє відображення і в політиці Міністерства освіти і науки України, яке надало право навчальним закладам самостійно вносити зміни до навчальних планів. Користуючись такою можливістю багато навчальних закладів у своїх навчальних планах у числі нормативних дисциплін взагалі не передбачають вивчення таких навчальних дисциплін, як «право» або «правознавство». Це призводить до парадоксальної ситуації, коли наші випускники-магістри – майбутня еліта України – має правову освіту на рівні 8–9 класів середніх шкіл.

Майже в усіх неюридичних навчальних закладах «правознавство» може бути передбачено у розділі вибіркових дисциплін і то зі смішним обсягом – від 8 до 16 годин. Все це сприяє

поширенню правового нігілізму не тільки серед молоді, але й в цілому у суспільстві.

Для попередження правового нігілізму пропонуємо здійснити такі заходи:

1) *в системі освіти* – вивчення правових дисциплін включити до числа нормативних з одночасним збільшенням кількості годин на безпосереднє вивчення права. Запровадити вивчення правових дисциплін у шкільних програмах з 5 до 11 класів. Організація відвідування місць позбавлення волі (у колонії загальних режимів), відвідування реальних судових процесів для осіб, які досягли 16 років;

2) *на законодавчому рівні* прийняти Закон про правове виховання молоді; встановити пряму заборону друкованої продукції, яка наносить шкоду моральному і правовому вихованню молоді.

Для подолання корупції в судових органах внести зміни до Кримінального кодексу України, якими встановити конкретний розмір покарання і заборонити застосовувати пом'якшувальні підстави за тяжкі злочини. Такими нормативними актами буде усунена сама можливість корупційної діяльності корупційні діяння суддів;

3) *на інформаційному рівні* – ширше використовувати у засобах масової інформації правові питання, безкоштовне поширення нових нормативних актів і проведення правових лекторіїв, семінарів; оголосити один рік Роком правового виховання.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що для українського суспільства слід виходити з того, що поширення цього явища стали наочними, а багато факторів, які з ним пов'язані, залишаються нерозкритими. Це обумовлено тим, що правовий нігілізм залишається однією з традиційних складових світосприйняття наших правлячих структур так і духовності народу. Тому вбачається, що правовий нігілізм як складова нігілістичної ментальності є підставою, яка виступає запереченням права, яке є властивим як державній владі так і суспільству.

Чи можна подолати правовий нігілізм? Сьогодні – ні, про повну його ліквідацію нічого й мріяти. Відповідь на це, можливо, дасть майбутнє. Наразі ясно одне – без створення нової правосвідомості Україну чекають важкі часи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бурдоносова М. А. Правовий нігілізм – поняття, особливості та етапи становлення. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2007. Вип. 38. С. 137–142.
2. Тлумачний словник української мови / А. М. Яковлева, Т. М. Афонська. Харків : ПП «Торсінг плюс», 2010, 672 с.
3. Философский словарь / под ред. М. М. Розенталя и Ф. П. Юдина. Москва: Изд-во «Политическая литература», 1968. 648 с.
4. Словарь иностранных слов / под ред. А. Г. Спиркина, И. А. Акчурина, Р. С. Карпинского. М. : Изд-во «Русский язык», 1983. 607 с.
5. Советский энциклопедический словарь / под ред. А. М. Прохорова. М. : Издательство «Советская энциклопедия», 1982. 1599 с.
6. Месилов М. А. Правовой нигилизм : учебное пособие. М. : Высшая школа, 2006. 348 с.
7. Новиков А. И. Нигилизм и нигилисты. Опыт критической оценки. Ленинград : Лениздат, 1972. 296 с.
8. Подолинський С. А. Вибрані твори. Київ: Видавництво КНЕУ, 2000. 327с.
9. Горохов П. А. Проблема основания правового нигилизма. Гносеологический аспект: дисс. ... канд. филос. наук. Оренбург, 1998. 150 с.

REFERENCES

1. Burdonosova, M. A. (2007). Pravovyy nihilizm – ponyattya, osoblyvosti ta etapy stanovlennya [Legal nihilism – concept, features and stages of formation]. *Derzhava i pravo. Yurydychni i politychni nauky*, (38). 137–142 (in Ukr.).
2. Yakovleva, A. M., & Afons'ka, T. M. (2010). *Tlumachnyy slovnyk ukrayins'koyi movy* [Explanatory dictionary of the Ukrainian language]. Kharkiv: PP «Torsinh plyus» (in Ukr.).
3. Rozental', M. M., & Yudin, F. P. (Reds.). (1968). *Filosofskiy slovar'* [Philosophical dictionary]. Moskva: Izd-vo «Politicheskaya literatura» (in Russ.).
4. Spirkin, A. G., Akchurin, I. A., & Karpinskiy, R. S. (Reds.). (1983). *Slovar' inostrannykh slov* [Dictionary of foreign words]. Moskva: Izd-vo «Russkiy yazyk» (in Russ.).
5. Prokhorov, A. M. (Red.). (1982). *Sovetskiy entsiklopedicheskiy slovar'* [Soviet encyclopedic dictionary]. Moskva: Izdatel'stvo «Sovetskaya entsiklopediya» (in Russ.).
6. Mesilov, M. A. (2006). *Pravovoy nihilizm : uchebnoye posobiye* [Legal nihilism: a study guide]. Moskva: Vysshaya shkola (in Russ.).

7. Novikov, A. I. (1972). *Nigilizm i nigilisty. Opyt kriticheskoy otsenki* [Nihilism and nihilists. Experience in critical evaluation.]. Leningrad: Lenizdat (in Russ.).
8. Podolyns'kyi, S. A. (2000). *Vybrani tvory* [Selected Works]. Kyiv: Vydavnytstvo KNEU (in Ukr.).
9. Gorokhov, P. A. (1998). *Problema osnovaniya pravovogo nigilizma. Gnoseologicheskii aspekt* [The problem of the foundation of legal nihilism. Epistemological aspect]. (Kandydats'ka dysertatsiya). (filos. nauky). Orenburg (in Russ.).

Надійшла 23.11.2017

Копайгора І. Д., Копайгора І. І. Правовий нігілізм в Україні: поняття, причини виникнення, етапи становлення. Форум права: електрон. наук. фахове вид. 2017. № 5. С. 189–194. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_5_29.pdf

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1202296>

Аналізується негативне явище в Україні, яке отримало назву «правовий нігілізм». Проаналізовано причини його виникнення, етапи становлення в історично-правовому розумінні і, зокрема, в Україні. Запропоновано організаційно-правові способи його подолання, які обумовлені поліпшенням правової освіти, законодавства і інформаційного рівня.

Ключові слова: нігілізм, правовий нігілізм, форми нігілізму, норми права

***

Копайгора И.Д., Копайгора И.И. Правовой нигилизм в Украине: понятие, причины возникновения, этапы становления

Анализируется отрицательное явление в Украине, которое получило название «правовой нигилизм». Проанализированы причины его возникновения, этапы становления в историко-правовом понимании и, в частности, в Украине. Предложены организационно-правовые способы его преодоления, которые обусловлены улучшением правового обучения, законодательства и информационного уровня.

Ключевые слова: нигилизм, правовой нигилизм, формы нигилизма, нормы права

***

Kopaygora I.D., Kopaygora I.I. Legal Nihilism in Ukraine: Concept, Causes of the Emergence, Stages of Formation

In the article it is analyzed such the negative phenomenon in Ukraine, which was called «legal nihilism». In the conditions of the formation of new democratic principles in Ukraine, the principles of the rule of law, the strengthening of discipline, the rule of law and order are the main principles. But observance of these principles does not find unanimity in all sections of the population and society. This rejection takes on a variety of forms – from simple dissatisfaction to hostile attitudes towards past and future reforms. In the media and public opinion, this phenomenon was called nihilism, and behavior related to non-compliance with the law - legal nihilism.

The analysis of this negative phenomenon in domestic legal science has not yet found its thorough research. Until now, the concepts of «nihilism» and «legal nihilism», the reasons for its appearance, the stages of formation, remain unclear. Having examined the literary sources, we came to the conclusion that nihilism means a complete denial of common values, moral norms, complete skepticism associated with the crisis periods of the historical development of society. As a social phenomenon, nihilism has undergone several stages in its historical development. Among them, we distinguish the following: 1) the denial of Christian dogma; 2) philosophical and liberal; 3) the Bolshevik-Soviet; 4) period of restructuring.

Nihilism has many forms of manifestation. The most common form is «legal nihilism». In the process of analysis of this form of manifestation, we revealed the basic principles of its appearance. These are, in particular: 1) historical roots, which are a natural consequence of autocracy in tsarist Russia; 2) the theory and practice of the dictatorship of the proletariat, as the power of unlimited law; 3) the existence of a legal system in which the administrative-command methods dominated by secret and semi-subordinate by-laws; 4) the crisis of legality and the absence of a mechanism for the introduction of normative acts; 5) lack of political will of the ruling elite of Ukraine to actively oppose legal nihilism.

In order to prevent legal nihilism, in our opinion, the following organizational and legal measures should be implemented: 1) in the education system; 2) at the legislative level; 3) at the information level, which should contribute to the development of society.

Key words: nihilism, legal nihilism, forms of nihilism, rule of law